
Ang Gurong Manunulat/Ang Manunulat na Guro: Dugal ng Pagkamalikhain at Sosyo-Pulitikal sa Bansa*

Patrocinio V. Villafuerte

1.

Ang Alamat ng Gurong Manunulat

Ang guro'y manunulat ng kanyang panahon. Walang araw na hindi hindi siya nagsusulat. Mula sa banghay-aralin na kanyang inihahanda araw-araw hanggang sa pagtatakda ng gawaing-bahay sa kanyang mga mag-aaral, siya'y gurong hindi makawala sa proseso ng pagsulat. Sa tradisyonal na pamamaraan, siya'y gurong nagsisilbing tagabasa lamang ng mga isinusulat ng kanyang mga mag-aaral. Sa makabagong estratehiya, pinalalawak niya ang kanyang papel bilang tagabasa ng mga sulatin. Katuwang siya ng kanyang mga mag-aaral sa pagpili ng paksa, nilalaman, wika at antas ng pormalidad sa pagsulat. Bagamat masasabing dahop siya sa paglalahad sa kanyang mga mag-aaral ng kongkreto at detalyadong proseso ng pagsulat, lagi siyang nakasubaybay sa pagpapahusay ng komposisyon ng kanyang mga mag-aaral. Sa pagtuturo niya ng pagsulat, kailangan niya ang paglalaan ng mga gawaing mag-aangat o magtataas ng interes sa pagsulat ng kanyang mga mag-aaral. Matatamo niya ito sa pamamagitan ng mga makabuluhang karanasang pupukaw sa kawilihan ng kanyang mga mag-aaral sa pagsulat gaya ng

* Binasa ng resipiyent sa Programang GEM Luklukang Profesoryal sa Filipino, Teatro Awdyo-Biswal, Bulwagang Edilberto P. Dagot, PNU, Setyembre 26, 2002.

pagtuklas sa sarili, pagbabasa, pakikipag-interaksyon, paggamit ng imahinasyon, atb.

Bilang guro, ang kanyang paggabay sa wastong pagsulat ng kanyang mga mag-aaral ang tanging kontribusyon niya sa proseso ng malikhaing pagsulat. Ngunit dahil bukod sa pagiging guro ay manunulat din siya, kayat malaki ang kanyang paniniwala na siya'y makapagbibigay ng higit na malalim na pagpapakahulugan sa tekstong kanyang ipinasusulat sa kanyang mga mag-aaral.

Isa ring guro ang manunulat. Ibinabahagi niya ang kanyang damdamin, mithiin at pangarap sa mga mag-aaral na nakapagbibigay ng pagkakataon sa mga ito para sila makasulat nang nababatay sa kanilang namamasid, natutuklasan at nararanasan. Ganito rin ang pinapangarap ng sinumang gurong manunulat o ng manunulat na guro: ang pukawin ang kawilihan ng mga bumabasa upang makasulat. Upang makasunod sila sa kanyang mga yapak. Upang maging malikhaing manunulat.

Maihahalintulad sa paglikha ng apoy ang proseso ng malikhaing pagsulat: Bilang guro ay lumilikha siya ng ningas, at bilang manunulat ay tagalikha siya ng apoy, tulad ni Prometheo, isang Titano sa mitolohiyang Griyego na ninakaw ang apoy sa mga diyoses ng Olimpo upang ibigay sa mga tao – isang metapora ng paglikha o pagtuklas ng karunungan ng tao. Subalit ang patuloy na pagliyab ng apoy o ningas ay wala sa kapalaran ng sinumang guro, kundi nasa palad ng manunulat

2.

Ang Proceso sa Malikhaing Pagsulat

Nais ibahagi ng gurong manunulat ang kanyang mga karanasan sa pagiging malikhain sa pagsulat ng literatura kasabay ng pagkilala niya sa proseso ng malikhaing pagsulat,

bilang instrumento ng interaksyong guro-manunulat at manunulat-guro sa pagdidesenyo ng tekstong panliterari.

Nais niyang linawin ang kanyang posisyon bilang gurong manunulat at manunulat na guro ng literatura: una, ang makapagbigay-linaw sa kahulugan at proseso ng malikhaing pagsulat, at pangalawa, masagot ang ilang kontradiksyon sa panulat ng mga manunulat gaya ng (1) Kung ang pagsulat ay gawaing kognitibo, bakit ang iba'y sumusulat nang waring hindi pinag-iisipan ang isinusulat? (2) Kung karamihan sa mga akdang isinusulat ay nangangailangan ng mahabang pagpaplano, bakit may mga pagkakataong higit na mahalaga ang pagtuklas? (3) Kung ang pagsulat ay analitiko, bakit ito'y nangangailangan ng ebalwasyon at paglutat sa problema? Hindi бага ang pagsulat ay isang proseso ng sintetiko at produktibo? (4) Kung tinatanggap ng manunulat ang mga sagabal sa tunguhin, pagpaplano at iskema ng pagsulat, bakit hindi niya matanggap na tanging ang malikhaing pagsulat ang makapipigil sa mga sagabal na ito? at (5) Kung ang pagsulat ay gawaing kognitibo, bakit hindi ito naisasagawa nang walang pisikal na kagamitan at resorses?

Isang proseso ang malikhaing pagsulat sapagkat may dalawang direksyong patutunguhan: una, para tuklasin sa sarili ang kakayahang makapagpahayag ng mga ideya; at pangalawa, para makabuo ng sulating aayon sa magkakasunod at magkakaugnay na mga kaisipan.

Dapat paniwalaang ang proseso ng malikhaing pagsulat ay serye ng mga batayang hakbang tungo sa organisadong kaisipan at epektibong komunikasyon sa mga mambabasa. Hindi hiwalay ang malikhaing pagsulat kundi kaugnay ng iba pang mga gawaing pangkomunikasyon gaya ng pakikinig, pagsasalita at pagbasa. Minsan ay naitanong ng manunulat sa kapwa niya manunulat na madalas magwagi sa timpalak sa pagsulat ng maikling kuwentong pambata, "Puhunan ang pagsasalita upang makapagkuwento. Kung ang

bawat isa’y marunong sumulat, bakit hindi lahat ay nakasusulat ng kuwento?”

Minsan nang nasabi ni Salvador Lopez ang ganito: *“Not every man can write like a genius, but anybody of average intelligence can write effectively. Geniuses are born but writers may be made. Every normal person has the capacity to express his thoughts and feelings in constructive speech if not in language that is touched with fire. The written word more than the spoken is the true test of the individual man’s evolution from the speechless ancestors human race.”*

Nabanggit nina Scholes at Comley kung paano nakasusulat ang manunulat: *“No one is born an accomplished writer, nor is the skill writing easily or mysteriously acquired. All writers learn their craft by writing - by experimenting with an exploring process of writing.”*

Maraming premyadong manunulat ang nagsasabing hindi lahat ng tao ay isinilang upang maging manunulat. At bibihira ang mga isinilang na taglay ang taglay ang katangiang maging manunulat na guro o gurong manunulat.

Ang guro’y isinilang para magturo. Siya’y lumaki, nagkaisip, nag-aral at pinaunlad ang kanyang sarili, dahil matindi ang kanyang paniniwala na ang pagtuturo ay isang misyon, isang panghabang buhay na pagtupad sa kanyang sinumpaang tungkulin, at isang walang katapusang paglalakbay sa daigdig ng pagtuturo. Gayunman, ang kakayahan at kasanayan niyang magturo ay kakakaiba sa kakayahan niyang magkuwento o magsulat ng kuwento. Mangyari, naniniwala pa rin siyang ang tao’y isinilang na may pagkamalikhain. Naiiba nga lamang sa uri ng pagkamalikhain kanyang napili na binigyan niya ng ibayong atensyon at pagpapahalaga.

Kapag itinatanong sa sinumang manunulat ang kahulugan ng pagkamalikhain ay sinasabi niyang ito'y kakayahan o kapangyarihang makalikhang tekstong orihinal na may katangiang makapagpahayag. Ito'y itinuturing niyang imahinasyon o isang bagong pananaw kung kayat nagiging krusyal ang paggunita at paglimot sa proseso ng paglikha. Sa isang manunulat, nalilintang na ang kanyang pagkamalikhain sa kanyang murang isip pa lamang. Maaaring ang mga salik dito ay (1) ang bukas na kaligirang kanyang kinamulatan, (2) ang kanyang aktibong paggamit ng malikhaing kasanayan, (3) ang resulta ng kanyang dating natutuhan, (4) ang kanyang madisiplinang paggamit ng pamaraan ng pagsulat, at (5) ang kanyang pakikipag-ugnayan sa mga alagad ng sining.

Kung itinuturing ang pagkamalikhain bilang pambihirang kakayahang gumawa ng mga bagay na bago, kakaiba at kapaki-pakinabang, taliwas naman ito sa paniniwala ng isang premyadong manunulat nang ilarawan niya ang pagkamalikhain bilang di-kagulat-gulat na kakayahan. Ayon sa kanya, ang pagkamalikhain ay karaniwan at pang-araw-araw na gawain. Ito'y isang sitwasyon ng kaisipan at gawain na kaugnay ng karunungan na nagpapabago hindi lamang ng sarili kundi maging ng kondisyon.

Mahalagang salik sa pagkamalikhain ang malikhaing pag-iisip ng manunulat dahil dito pumapasok ang kanyang mga bagong ideya, orihinal at yaong maituturing niyang di-inaasahan. Sa pamamagitan ng paggamit nito, nakalilikha siya ng awit, kuwento, likhang-sining o imbensyon. Nakatutuklas siya ng bago at orihinal na solusyon sa problema. Nakahahanap siya ng mga bagong paraan sa paggawa ng pang-araw-araw na gawain. Ang kakayahan niyang makasulat at makapagkuwento o makagawa ng anumang bagay na makasining ay maituturing niyang panloob na katangian. Dahil dito, masasabing ang manunulat ay tunay na may pagkamalikhain.

Sa malikhaing pagsulat, mahalaga ang determinasyon ng manunulat sa pagbuo ng hulwarang pasulat. Hindi siya nagsusulat sa panahong gusto lang niyang sumulat. Minsan kasi, naitanong niya sa kanyang sarili, *ano naman ang gagawin ko sa panahong ayaw kong magsulat?*

Bilang manunulat, siya'y nagsusulat batay sa kanyang nadarama. Hindi mahalaga sa kanya kung makasulat man siya ng isang talata sa isang araw, o ng dalawang talata kinabukasan o ng tatlong talata sa susunod na araw. Mahalaga na makasulat siya araw-araw. Ang pagsunod niya sa estratehiyang ito ay nakatutulong sa kanya upang siya'y makalikha ng hulwarang pasulat, hanggang sa matuklasan na lamang niya na nakasulat na pala siya ng isang pahina o maaaring ng isang kabanata sa bawat araw. Saka niya unti-unting natutuklasan namadali palang sumulat.

Kadalasan, nagsusulat ang manunulat ng anumang ibig niyang sulatin, maging ito'y pangungusap, talata, liham, atb. kaya hindi niya napag-uukulan ng pansin kung ang kanyang isinusulat ay karaniwang komposisyon lamang o ito'y malikhain. Ang totoo, noong magsimula siyang magsulat o nagtatangka pa lamang siyang sumulat, gustung-gusto na niyang sumulat ng anumang nais niyang sulatin. Mahalaga sa kanya ang makahanap ng paksang susulatin, bagamat ang pangunahing suliranin niya'y kung paano niya ito sisimulang sulatin.

Sa isang artikulong sinulat ni Adrian Cristobal sa kanyang kolum, ang pang-araw araw na buhay ang nagpapalayo sa manunulat na Filipino sa pagsulat:

“If Filipino writers are not writing as much as they should, as I hinted – with the exception of Virgilio Almario, Krip Yuson, and a few others - it’s probably because writing distracts from the grim of survival.”

Itinuturing din niyang *survival* ang pagtuturo, kahanay ng *copywriting* at *smuggling*; ngunit ang mga manunulat, ayon sa kanyang pagkakalarawan ay *have fun barely surviving*. Binigyang kahulugan niya ang pagsusulat bilang pinakamadaling bagay sa daigdig, parang paghiwa sa ugat habang pinagmamasdan ang pagdaloy ng dugo. Ang bayad sa manunulat, ayon pa sa kanya ay katumbas lamang ng *orange juice* na ibinibigay sa isang *blood donor*.

Nagaganap ang pagkamalikhain sa pagsulat sa panahong iniuugnay ng manunulat ang siklo ng pagtanggap sa pagbibigay-kahulugan. Nagsisimula ang pagtanggap sa pagpapalitan ng mga ideya ukol sa binasang teksto samantalang tumutukoy ang pagbibigay-kahulugan sa pagbabalik-tanaw at pagbibigay ng sariling opinyon sa binasang teksto. Sa tuwing may magtatanong kung ano ang batayan sa pagkamalikhain, ganito kasimple ang isinasagot ng karaniwang manunulat: “Ang mga akdang isinusulat ko ay sinusuportahan ko ng iba’t ibang estratehiya sa pagsulat. Ang mga ito’y nakabatay sa panahon at sa empasis o pokus sa isinasagawa kong pagsusuri, pagpaplano at pagtanggap”.

3

Ang Sining ng Pagsulat

Ang pagsulat ay sining. May sining ang pagsulat. Kung bakit itinuturing na sining ang pagsulat ay sa dahilang una, ito’y nasa maayos na paraan ng paglikha; at pangalawa, ito’y nauukol sa paglikha ng magandang bagay. Mula sa mga kahulugang ito, maikakapit sa salitang sining ang kaayusan at kagandahan.

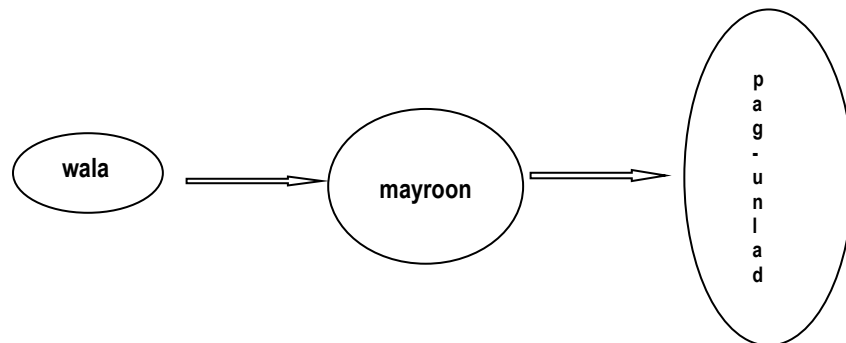
Sumasaklaw sa personal na karanasan, ang sining ay may kalakip na masidhing emosyon ng manunulat na tumutulong na maipahahayag ang kanyang personal na iniisip at nadarama.

Madalas na naipaghahambing ang sining sa *craft*. Itinuturing na sining ang anumang bagay na sentro ang kagandahan kaysa kahalagahan, samantalang sa *craft*, nakasentro ang kahalagahang dulot nito.

Sa tekstong panliteratura, naipahahayag ang gawaing pansining o likhang-sining sa tulong ng maayos niyang paglalahad o paglalarawan. May iba't ibang pananaw ang mga kilalang manunulat at kritiko ukol sa kahulugan, layunin at katangian ng sining. Ang sabi nga ni Tolstoy, may mga elementong dapat taglayin ng sining - tanging relihiyon at lipunan lamang ang dapat na nakapaloob sa sining kayat dapat na itiwalag ang anumang sining na hindi nagtataglay ng dalawang ito. Dahil dito, nabuo ang paniniwala ng manunulat na magbubuklod ang sining sa tao nang walang pagtatangi-tangi ng lahi, kulay, relihiyon, paniniwala, atb.

Pinaniniwalaan ng manunulat ang pagpapakahulugan ng mga modernista sa sining bilang isang representasyon ng daigdig. Upang maging isang kapakinabangan ang sining, ito'y hindi lamang dapat na maging larawan ng katotohanan kundi ng nakakubling kahiwagaan nito.

Maibibilang ding isang uri ng sining ang malikhaing pagsulat. Ito ay gawi ng paglikha o paggawa ng imahinatibong komposisyon na nagmula sa paglalarawang pangkaisipan. Sa isang panayam ni Genoveva Edroza Matute sinabi niyang ang malikhaing pagsulat ay nagsisimula sa *wala*, *patungo sa mayroon*, *hanggang patungo sa pag-unlad*.

Kung bibigyan ng pagpapakahulugan ang malikhaing pagsulat, sisimulan ito sa pagsasabing ang lahat ng isinusulat na hindi tuwirang kinopya mula sa ibang sanggunian ay maituturing na malikhain. Ang liham ay malikhain. Malikhain rin ang islogan ng isang adbertisement. Anumang nagmumula sa iniisip ng tao at naisusulat ay malikhain. Nagkakaiba-iba lamang ang mga manunulat batay sa kanilang (1) *kalidad*, (2) *layunin* at (3) *epekto*.

Si Aristotle (Villafuerte 2000) ang nagsabing tatlo ang layunin ng pagsulat: (1) *iulat*, (2) *ipaliwanag* at (3) *ipalaganap*. Samantala, taliwas ito sa layunin ng malikhaing pagsulat na, ayon kay J. Neil C. Garcia ay, kamalayang pampanitikan bilang *species* ng likhang-sining. Ito’y isang prosesong pang-imahinasyon kung saan ang mga panulat, sa malawakang saklaw ay matutukoy, matatalakay at maduduplikado.

Ano ang pangunahing suliranin ng manunulat? Ang pagpapanatiling kongkreto ng wika upang maging malinaw sa mga bumabasa ang mga ideyang inihahatid ng mga nakatalang pahayag. Dahil dito, may nagmungkahing gumamit ng dalawang posibleng teknik: (1) ilahad ang kahulugan ng pangkalahatang pahayag sa pamamagitan ng mga halimbawa at detalye, at (2) pumili ng mga payak na salita.

Sa **UPCWWC National Seminar on the Teaching of Creative Writing to College Students** na ginanap sa Pamantasan ng Pilipinas (UP) tatlong taon na ang nakararaan, inilahad ni A. S. Agcaoili ang proseo ng paggamit ng malikhaing pagsulat:

1. Kailangang ipakita na ibang uri ang hinihinging tulang may malayang taludturan kaysa sa tulang may sukat at tugma. Kailangang maipakita sa pamamagitan ng halimbawa na may paggalaw o aksyon sa pagkukuwento. Para sa isang sanaysay

na malikhain, kailangan naman ang kakaibang paggamit ng wika at ang napakaraming posibilidad nito bilang tagapagkatha / tagalikha ng bagong realidad.

2. Kailangan din sa ganitong stratehiya ang paggalang sa mga posibilidad ng wika bilang tagapagkatha /tagapaglikha ng mga bagong totoo at mga bagong kabuluhan mula sa mga karanasang pantao. Ibig sabihin, naroon dapat sa isang gurong gumagamit nito ang atityud na tumanggap sa isang napakapundamental na kapangyarihan ng wika ang pagbubukas nito ng bagong mundo para sa sinumang handang tumanggap o makaranas.
3. Importanteng bantayan sa mga teknik sa pagsulat ang mga may kaugnayan sa mga “sorpresang” naroon sa pagkapatung-patong na karanasan at sa pagkontrol sa daloy ng maniobra sa mga ideya, sa pagrerenda sa mga pagtatagpo ng mga konseptong magpapahiwatig ng mga ekspresyon.
4. Kailangang tingnan na ang produkto ng malikhaing pagsulat (anuman ito) ay isang pagpapahayag o komunikasyon. Ibig sabihin, alam ng mag-aaral ang kanyang sinasabi (mensahe). Malinaw sa kanya ang subjek at obligado siyang maghanap ng paraan upang makarating ito sa kinauukulan.

Madalas kilalanin ng nagtatangkang sumulat ng tekstong panliterari na ang pagsulat ay simpleng pagpupuno ng mga salita sa papel. Dahil dito, hindi kataka-takang maging mahina at kulang sa organisasyon ang kanyang komposisyon. Sa isang gurong nagtatangkang maging malikhaing manunulat, dalawa lamang sa pangunahing hakbang sa pagsulat ng malikhaing tekstong panliterari ang

maimumungkahing ipagamit. Ang iba’y maituturing na lamang na kasaysayan.

Una’y sa pagkuha ng ideya. Ang unang nakapagpapatulala sa malikhaing manunulat upang makasulat ay ang pagpili ng paksang kanyang susulatin. Maaaring may daan-daang paksang naglalaro sa kanyang isipan, ngunit kung anong paksa ang pipiliin at kung paano ito sisimulang sulatin ay isang malaking katanungan. Isang maling paniniwala sa pagsulat ang pagkakaroon ng inspirasyon upang makasulat. Ayon nga *sa ilang manunulat*, “*Writing is only one percent inspiration, and ninety-nine percent perspiration.*” Totoong isang gawain ang malikhaing pagsulat, ngunit ito’y maituturing ding kasiyahan. Hindi dapat hintayin ang pagdating ng inspirasyon upang makapagsimulang magsulat. Naniniwala ang sinumang manunulat na dumarating ang inspirasyon habang nasa akto ng pagsulat ang sumusulat, kung kayat matapos makakuha ng ideya ang manunulat para sulatin, kailangan siyang umupo upang mapasimulan ang pagsulat. Hindi mahalaga kung saang lugar siya nagsusulat. Maaaring maganap sa ibang lugar ang pagdaragdag, pagbabawas, pagpapalit o pagbabago ng mga salitang isinusulat. Ang mahalaga’y makapagsimulang magsulat at makaisip ng ideyang gustong sulatin. Dalawang tanong ang gumigitaw sa isipan ng manunulat sa prosesong ito: (1) Alin sa mga ideyang ito ang natatangi? at (2) Aling bahagi ng ideyang ito ang nakakainteres sulatin?

Nakatutulong ang paglalarawan sa proseso ng pagkuha ng ideya. Kung paglalarawan ng tauhan ang susulatin, simulan ito sa pamamagitan ng paglalarawan sa mga katangian ng tauhan. Halimbawa:

Nagsisimulang magkulay-ginto ang dati’y luntiang punla na nilinang ng mapagpalang-kamay ng mga anak-bukid nang huli kong masilayan si Hermano Huseng, pagkaraan ng ilang ilang taong

pinaghiwalay kami ng panahon at ng pagkakataon.

Noo'y kanyang kasibulan- maglalabimpitong tag-araw ng ng kanyang buhay. Malapad ang dibdib, maumbok ang siksik na mga braso, masigla at malakas. Pagmulat ng kanyang mga mata kasabay ng pagputok ng araw, isang katangi-tanging ritwal ang pinagkakaabalahan niyang gawin- ang talunin at magpaikut-ikot sa mahabang bakal na ang magkabilang dulo'y natatalian ng makapal na lubid at nakabuhol sa walong talampakang kawayan. Parang binabaluktot na ratan ang kanyang katawan tuwing itinataas-ibinababa ang pantay niyang mga paa, at ito'y nagmimistulang lagas na dahong banaba habang inililipad ng hangin. Pagkaraan ng ilang sandali'y pantay ang mga paang lulundagin niya ang lupa habang tuwid at magkapantay ang kaliwang kamay na nakaturo sa langit. Nganganga't ibubuga ang nakaipong hangin sa malapad niyang dibdib saka sisimulang punasin ng kupasing lavacara ang namumuong mga pawis sa kanyang noo, pisngi, liig, batok at braso. Isang ritwal ko na rin ang gumising nang maaga kapag nauulinigan ko na ang kanyang mga yabag. At sa munting bilog na butas ng sawaling dingding ay lihim kong pinagmamasdan ang kanyang kahubdan. Ang malapad niyang dibdib at ang maumbok at siksik niyang mga braso. At ako'y nakadarama ng naiibang sigla. Ng naiibang pangitain. Ng di-maipaliwanag na damdamin.

Sa paglalarawang ito, tuklasin kung paanong naging katangi-tangi ang ideya sa pamamagitan ng pagtukoy sa mga katangian ng tauhan na naiiba sa paglalarawan ng ibang manunulat sa kanyang akda. Isipin din kung bakit hindi

lamang naging kasiya-siya sa awtor na ilarawan ang edad at anyo ng tauhan kundi pati ang kanyang kilos.

Kung tagpuan ang ilarawan, detalyehin ang mga nakikita. Halimbawa:

Kapwa kami lalang at lumaki sa Tungkong Bato, isang natutulog na baryo sa San Antonio. Iisang Impong Gande ang nagpaanak sa amin. Iisang bisita ang pinagdalan sa amin upang maging kristiyano. Iisang Tata Roman ang nagpanguya sa amin ng usbong ng bayabas upang pagkatapos ay bawasan ng isang kapisang laman ang pinakatatago naming “kamyas” ng katawan. Iisang baku-bakong landas sa gilid ng bundok ang aming nilalakbay patungo sa yari sa anim na raang kuwadro metrong pandayan ng karunungan.

Sa halimbawang ito, masasabing busog sa paglalarawan ng katutubong-kulay ang awtor. Ginamit niya ang mga tauhan habang inilalarawan ang tagpuan sa kuwento. Sa puntong ito, maaaring matuklasan ding ang paggamit ng pahiwatig at simbolo ay nakararagdag sa pagkamalikhain ng akda.

Gawing detalyado ang mga pangyayaring naganap kung pangyayari ang pokus ng akdang susulatin gaya nito:

Parang hinatulan ng isang mabagsik na sumpa ang buong lalawigan ng Nueva Ecija nang salantain ito ng halos maglilimang buwang tagtuyot. Nangagyuko ang mga uhay na pananim. Nangabitak ang dating matabang lupa. Nangarilang ang buong palayan. Nangamatay ang maraming hayop at halaman. Nangagkasakit ang maraming buhay. Nangagsara ang ilang negosyongpang-agrikultura sa Cabiao at San Isidro. Nangatigil ang ilang makina ng mga pabrika sa Jaen at San Leonardo. Binawi ng

ilang mga negosyante't Imbestor ang pakikipagkalakalan sa Gapan at Lungsod ng Cabanatuan. Isa nang disyerto ang Tungkong Bato.

Tukuyin kung bakit sinimulan ang paglalarawan sa pangyayari sa mga salitang nagsasaad ng kilos at kung paanong ang aliterasyon ay naging instrumento sa pagsasabuhay ng teksto.

Pangalawa'y pag-alam sa tiyak na layunin sa pagsulat. Mahalagang matiyak ng manunulat ang kanyang layunin sa pagsulat. Ganito ang paglalarawan dito ni Roland Tolentino:

Kailangan ng manunulat na malinaw sa kanyang sarili ang dahilan kung bakit siya nagsusulat. Unang senaryo: gustong sumikat. Hindi ito political dahil hindi naman lumalampas sa hangganan ng indibidwal na sarili ang kanyang sinusulat. Ikalawang senaryo: gustong yumaman. Hindi ito politikal; may kahunghangan ang taong ito. Walang yumayaman sa malikhaing pagsulat. Ito ay maaari pa ngang maituring na vanity publishing dahil sa maraming pagkakataon, abonado pa nga ang manunulat. Kailangan pa ngang magkaroon ng ibang trabaho para makapagsulat. Ikatlong senaryo: dahil may nais siyang gawin sa mundo. Ito pa ang may trace ng politikal.

Kung totoong ang layunin ng manunulat ay para sumikat, yumaman at kausapin ang mundo, taliwas ito sa layunin ng gurong manunulat: (1) magbigay-kasiyahan, (2) magturo, (3) maapektuhan ang kanyang mga mambabasa.

Hindi kailanman magiging propesyonal na manunulat ang gurong nagsasabi na nagsusulat siya para sa kanyang sarili. Ang kanyang mga pangangailangan para makasulat ay

masasabing **therapeutic**. Matapos niyang maisulat sa papel ang kanyang mga hinanakit at kabiguan sa buhay, lilisanin niya ang daigdig ng pagsusulat upang magpakadalubhasa sa piniling propesyon. Samantala, ang manunulat naman na nagsasabing nagsusulat siya para lamang sa kanyang sarili ay makasarili at inilalabas ang kanyang sarili sa lipunan.

Sa kabilang dako, ang gurong manunulat o ang manunulat na guro, matapos makasulat ng anumang tekstong literari ay nag-iisip kung paano niya ito maipalalathala upang mabasa. Walang pinangarap ang sinumang nagsisimulang sumulat o nagnanais maging manunulat kundi ang makatagpo ng isang editor o publisista na makapapansin sa kanyang likhang-sining at matutulungan siyang mailathala ito.

Masasabi ng sinumang gurong manunulat na siya'y malikhain, ngunit dapat niyang makilala kung siya'y kabilang sa larangan ng pagkamalikhain. Kailangang matuklasan niya ang kanyang potensyal at mga limitasyon.

Ang Kamalayang Sosyo-Politikang ng Gurong Manunulat

Sa dalawang disiplina lamang maaaring maiugnay ng gurong manunulat ang kanyang buhay: sa literatura at sa kasaysayan. Kung ang literatura ang tagapaghatid sa kanya ng mga mithiin at saloobin sa buhay, ang kasaysayan naman ang tagapagpalaganap ng katotohanan hinggil sa kanyang buhay. Magkatuwang ang dalawa sa pagpapaangat ng buhay ng isang gurong manunulat. Parang buhay na larawan ng pagbabayanihan kung saan ang literatura ang nagsisilbing balikat at ang kasaysayan ang nagiging bisig. Nagkakaisa ang dalawa sa layuning mapalalim ang pagkaunawa ng gurong manunulat sa tunay na katuturan ng buhay at ang katotohanang magpapagising o kung hindi ma'y makapagpapagupo sa uri ng lipunang kanyang kinabibilangan.

Tahasang maibibintang sa panahon ang anumang uri ng pagbabagong nagaganap sa buhay ng gurong manunulat, maging ito'y pisikal, sosyal, emosyonal o ispirituwal. Madali kasi niyang tanggapin at sang-ayunan ang teoryang progresibismo na esensya ng realidad ang pagbabago. Ang pangunahing punto nito ay hindi lamang pakikisangkot upang mabuong muli ang lipunang dinurog ng di-matututulang pwersa ng panahon.

Nasasalig ang paghubog ng kamalayan ng isang gurong manunulat sa kalinangang historikal at kultural ng mga mamamayan na nasa kanyang paligid, gayundin sa pamamagitan ng mga pwersang sosyo-politikal sa bansa. Dahil sa mga mamamayan, nagkakaroon ng ugnayan ang bawat sektor ng lipunan. Malaking impluwensya ang nagagawa nito sa paghubog ng kaasalan ng gurong manunulat at sa pagbuo ng kanyang mga mithiin, saloobin at paniniwala.

Yes

Kahirapan ang pangunahing suliranin ng lipunan. Ito ang ugat ng maraming kasawian, kamatayan, katiwalian, karahasan, pag-aaklas, rali't demonstrasyon, malnutrisyon, kawalan ng edukasyon, adiksyon, aborsyon, prostitusyon, at iba pang suliraning panlipunan. Ito rin ang sanhi ng pagtatrabaho sa ibang bansa ng maraming Pilipino, legal man o hindi. Nakapanlulumong mabatid na sa kabila ng may sapat namang produksyon ang Pilipinas upang matugunan ang mga pangangailangan ng nakararaming mamamayan, patuloy pa ring namamayani sa bansa ang kahirapan. Ang ilan sa mga dahilan kung bakit umiiral ang suliraning ito ay ang hindi timbang na kaayusan ng ekonomiya sa bansa at ang mabagal na pag-unlad nito. Hindi matugunan ng ekonomiya ang pangangailangan ng nakararaming bilang ng mga Pilipino. Oo nga't may mga pangangailangan ang lahat ng mga mamamayan, ngunit hindi lahat ay may salaping magagamit para sa mga pangangailangang ito. Natutugunan lamang ang mga pangangailangan kung may salaping magagamit. Ngunit ang hiling ng salapi at hindi ang hiling ng pangangailangan

ang matutugunan ng ekonomiya. Dahil dito, patuloy na naghihirap ang mga maralita. Patuloy silang nangangarap na balang araw, ang kaganapan ng isang pag-asang sumisibol lamang sa hamak na guniguni-kasaganaan, katarungan, reporma't kaunlaran ay magbubunga ng isang matibay na pagsandig upang mahango ang mga dukha sa kahirapan.

Ang mga nabanggit ang larawang nabubuo sa isipan ng gurong manunulat. Bilang guro'y ito ang paulit-ulit na paksang napag-uusapan sa klasrum at nababasa sa teksto. Bilang manunulat, nakararagdag ito sa kanyang lakas upang ito'y gawing kasangkapan sa pag-aaral ng literatura dahil ang ugnayang panlipunan sa literatura ay masasalaming bilang repleksyon ng lipunan. Dito nakapokus ang isipan ng manunulat. Dito umiikot ang kanyang imahinasyon. Dito nakasentro ang kanyang paksang susulatin. At ito ang dapat maisulat ng sinumang gurong manunulat na ayaw kumawala sa isyong sosyo-politikal sa bansa.

Gamit ang wika bilang mabisang instrumento ng komunikasyon, dapat magkaroon ng interaksyong sosyo-politikal ang gurong hindi manunulat o ang manunulat na hindi guro. Maaaring sa kanilang pag-uusap ay mapokus sa lipunang pinamumugaran ng iba't ibang kasiraang pampolitika o politikang nagbabandila ng bagong sistema ng lipunan. Magkaroon man ng magkaibang opinyon, ang mahalaga'y nailantad ang katotohanan na maaaring maging sentro ng aralin sa klasrum o paksa ng isang bagong akdang panliterari.

Sa gurong manunulat, mahalagang tanggapin ang ipinahayag ni Sharples na (1) ang malikhaing pagsulat ay tagalikha ng panlabas na representasyon at ang panlabas na representasyong ito ang nagbibigay ng kondisyon sa proseso ng malikhaing pagsulat, (2) hindi nakahiwalay na gawaing pangkaisipan ang pagsulat kundi nakaugnay sa malikhaing disenyong gawain gaya ng pagguhit at paglikha ng komposisyong musikal, (3) ang mga sagabal sa pagsulat ay

nakatutulong sa pagkamalikhain ng manunulat, at (4) ang malikhaing manunulat ay nakabubuo ng istrukturang konseptwal na maaaring palawakin at muling buhayin.

Mahalaga sa gurong manunulat ang mga aral na natutuhan niya sa kasaysayan at wala nang pinakamatamis na bunga siyang mapipitas kundi ang makasulat ng tekstong panliterari na nagpapakita ng realidad ng buhay, dahil ito ang makapagpapamulat sa 80 milyong mamamayan ng bansa tungo sa pambansang pagbabago. Mahalaga ring makilala niya ang kanyang sarili na makapagbibigay importansya sa kanyang ideolohiya. Mahalagang mapanatili niya ang kanyang sarili sa harap ng maraming pagbabago. At higit sa lahat, huwag sana siyang makalikha ng sariling alyenasyon, ang pagtitiwalag niya sa kanyang sarili nang walang dangal at walang kalayaan sa isang daigdig na basal at walang buhay.

Ito ang dapat pangarapin ng sinumang gurong manunulat. Habang pinapanday ng mga bagong ideya ang kanyang isipan. Habang hinihimasman ng maraming pag-aalinlangan ang kanyang katawan. Habang niyayapos ng realidad ang kanyang damdamin. At habang patuloy na binubukalan ng pagkamalikhain at kamalayang sosyo-politikal sa bansa ang kanyang buong pagkatao, kasama ng kanyang kaluluwa, dapat siyang magpatuloy na lumikha ng literaturang makapagbubukas ng katotohanan. Dahil tanging ang katotohanan ang makapagliligtas sa sinumang guro. Sa sinumang manunulat. Sa sinumang gurong manunulat.

BIBLIOGRAPI

A. Aklat

- Almario, Virgilio S. 1984. **Balagtasismo versus Modernismo**. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Chesler, Mark A. and William M. Cave. 1984. **A Sociology of Education Access to Power and Privilege**. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
- Croghan, Richard V. 1976. **Finding Your Style**. Quezon City: Phoenix Press, Inc.
- Daluyan. **Journal ng SWF sa Talakayang Pangwika**. 2000. Quezon City: Sentro ng Wikang Filipino.
- Levy, Michael C. and Sarah Ransdell. 1996. **Creativity on Writing**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Matute, Genoveva Edroza. 1992. **Sa Anino ng Edsa at iba pang mga Kuwento**. Quezon City: University of the Philippines Press.
- McCrimmon, James M. 1980. **Writing with a Purpose**. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Panizo, Alfredo and Erlinda F. Rustia. 1991. **Introduction to Art Appreciation and Aesthetics An Approach to the Humanities**. Quezon City: Bede's Publishing House, Inc.
- Parangal sa Philippine Normal University**. 2001. Manila: Philippine Normal University Press.
- Quinn, Kenneth. 1983. **How Literature Works**. Sydney: Australian Broadcasting Corporation.
- Reyes, Soledad S. 1992. **Kritisismo Mga Teorya at Antolohiya para sa Epektibong Pagtuturo ng Panitikan**. Pasig City: Anvil Publishing Co.
- Santiago, Alfonso O. (ed.), 1984: **Bantayog Mga Piling Sanaysay sa Wika at Panitikan (Handog-Parangal kay Ponciano B. P. Pineda)**. 1984: Quezon City: Phoenix Publishing Co.
- Villafuerte, Patrocinio V. 2000. **Panunuring Pampanitikan (Teorya at Pagsasanay)**. Valenzuela City: Mutya Publishing House.

B. Artikulo

- Bautista, Cirilo F. "Writing Workshops and the Sound of Poetry". **Philippine Panorama**. May, 1998.
- Royo, Ramero B. "Ang Pagtuturo ng Pagsulat. **The RAP Journal**. Vol. XXIV. October 2001.
- Sharples, Mike. 1996. "An Account of Writing as Creative Design". **Creativity on Writing**. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Inc.
- Tolentino, Rolando B. "Ang Pagsulat ay Gawaing Politikal". **Musa. The Philippine Literature Magazine**. Vol. 1 Issue 2 October, 2001.
- Villafuerte, Pat V. 2002. "Huling Hiling, Hinaing at Halinghing ni Hermano Huseng", pangatlong gantimpala sa Carlos Palanca Memorial Awards for Literature sa pagsulat ng maikling kuwento, 2002.
- _____. "Ang Pasyon ni Gat Andres Bonifacio sa Dantaong Dalit ng Lahing Pilipino: Repleksyon ng Tao, Lipunan at Gobyerno"
- _____. 1983 "Mga Gintong Kaisipan at Paghihimagsik sa Tuldok ng Bawat Taludtod: Panaghoy ni Balagtas sa Sa Isang Madilim. Gubat na Mapanglaw".
- _____. 1987. "Mithing Kalayaan, Pagkamakabayan at Kamalayang Panlipunan sa Gintong Panahon ng Maikling Kwento, Dekada '40: Salalayan ng Buhay at Kamatayan".
- _____. 1984. "Ang Daigdig ng Tula, Ang Daigdig ng Makata at ang Daigdig ng Kaakuhan sa **Ako ang Daigdig at iba pang Tula** ni Alejandro G. Abadilla.
- _____. 1986. "Radikalismo sa Lipunang Pilipino: Manipestasyon ng Tatlong Modernong Dula sa Eksperimentasyong Teatricalismo".
- _____. 1985. "Ang **Satanas sa Lupa** ni Celso Al. Carunungan: Repleksyon ng Kamalayang Sosyo-Politikang sa Bansa".